

ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Дерев'янкін С.Л., заступник директора ННІ заочного та дистанційного навчання – декан факультету № 2, к.ю.н., доцент

Заочний розгляд в кримінальному процесі – це розгляд судом справи за відсутності підсудного. Такий розгляд кримінальних проваджень, хоча й викликає немалий теоретичний і практичний інтерес, відноситься до розряду майже недосліджених наукових проблем і, зокрема, через це рідко застосовується на практиці. В юридичній літературі процедуру ухвалення заочного вироку називають заочним провадженням, яке є спрощеним порівняно із провадженням, що здійснюється у звичайному порядку.

Президент України Петро Порошенко 07 жовтня 2014 року підписав Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», закон набрав чинності 31 жовтня 2014 року.

Метою даного закону є забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений), знаходячись поза межами України, переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності, та задля підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення.

Запропоновані зміни обумовлені відсутністю у чинному законодавстві процедури притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від прибуття до органів досудового розслідування чи суду. Наявність таких прогалин призводить на практиці до неможливості забезпечити реалізацію принципу невідворотності кримінального покарання та належним чином захистити публічні інтереси держави та права осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення.

Положення Кримінального процесуального кодексу України (далі за текстом – КПК України) дозволяють виконувати в Україні вироки іноземних держав, ухвалені заочно (*in absentia*), тобто без участі засудженої особи під час кримінального провадження, якщо їй було вручено копію вироку і надано можливість його оскаржити, але не передбачають процедури заочного ухвалення вироків національними судами.

Відповідно до п. 2 ст. 21 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року № ETS-70 – «вирок винесений у відсутність обвинуваченого (*in absentia*) означає будь-який вирок, винесений судом в Договірній Державі після кримінального провадження, на слуханнях якого засуджена особа не була присутня особисто».

Частина 2 ст. 7 КПК України має наступний зміст – «зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7 КПК України, з урахуванням особливостей, встановлених законом». Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*).

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» пропонується передбачити, що стосовно підозрюваного (обвинуваченого), який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України, здійснюватиметься за обов'язкової участі захисника спеціальне кримінальне провадження.

Відповідно до ст. 297-1 КПК України – «спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави Глави 24-1 КПК України».

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ст. 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. 209, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України.

Слід зазначити, що міжнародними документами передбачено можливість винесення заочного судового рішення у кримінальному провадженні. Йдеться про Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків, а також Резолюцію (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого» та Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального судочинства», в яких пропонується розглянути питання про надання судам першої інстанції можливості розглядати справи і приймати в них рішення за відсутності обвинуваченого.

Рішення Європейського суду з прав людини підтверджують можливість здійснення заочного кримінального провадження (рішення у справах *Colozza v. Italy*, № 9024/80, *Krombach v. France*, № 29731/96, *Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium*, № 50049/99 та ін.).

Заочне провадження використовується у судовій практиці багатьох країн, серед яких Великобританія, США, Німеччина, Швейцарія, Румунія, Болгарія.

Аналізуючи міжнародну практику щодо застосування інституту заочного провадження, слід відмітити, що здебільшого в світовій практиці, використовується інститут заочного судового провадження. Так, наприклад, у Великобританії заочні судові розгляди були дозволені в законодавстві з 2001 року, у США Федеральний закон допускає заочний розгляд в певних випадках, зокрема таких, як неприйнятна поведінка обвинувачуваного, або коли обвинувачуваний втікає із судового розгляду.

Відповідно до ст. 423 Кримінально-процесуального кодексу Болгарії – «суд має право заочно розглядати справу, у разі неучасті у судовому засіданні засудженого з неповажних причин. При цьому, засуджена особа має право на перегляд справи протягом 6-ти місяців, у разі, якщо вона надасть докази щодо наявності поважних причин з приводу її відсутності на розгляді справи».

За законодавством Німеччини – розгляд справи може здійснюватись заочно, якщо обвинуваченого було належним чином повідомлено про те, що розгляд справи може проводитись за його відсутності. У випадку здійснення розгляду справи за відсутності обвинуваченого, його інтереси повинен представляти захисник на основі відповідної письмової довіреності. Розгляд справи здійснюватиметься за відсутності обвинуваченого у випадку, коли його місцезнаходження невідоме, він/вона перебувають за кордоном або за умови, за його участь у слуханнях не можливою чи необґрунтованою. Особа, яка відсутня під час розгляду справи, не буде повідомлятися про хід провадження у ї справі.

Стаття 242 Кримінально-процесуального кодексу Румунії містить норму про те, що заочне провадження застосовується тоді, коли є відсутньою одна з сторін процесу, незважаючи на те, що вона була своєчасно і у встановленому законом порядку поінформована про порушення кримінальної справи.

Відповідно до ст. 3661 Кримінального процесуального кодексу Швейцарія – «у випадку, якщо обвинуваченого, якого було належним чином повідомлено, не з'явився до суду першої інстанції, суд призначає нове засідання та надсилає відповідне повідомлення обвинуваченому про це або ж надає вказівки щодо забезпечення його/її присутності у суді. Якщо обвинувачений знову не з'явився на засідання або ж його не можливо доставити до суду, розгляд справи може здійснюватись за його відсутності. Якщо обвинувачений страждає на психічне захворювання або у випадку, коли він тримається під вартою, відмовляється від його доставки на судові засідання, суд може проводити розгляд справи за його відсутності».

Підсумовуючи вищевикладене варто зазначити, що заочний розгляд кримінальних проваджень слід розглядати як спосіб прискорення судочинства при відсутності підсудного, а також як можливість підвищення ефективності правосуддя. Завдяки заочному розгляду провадження кримінальний процес України набуде більшої різноманітності своєї процедурної форми, а заочне рішення створить різноманіття видів судових актів. Це, в свою чергу, позитивно відобразиться на захисті прав та законних інтересів громадян, оскільки підвищить якість та оперативність розгляду кримінальних проваджень.

У цілому, введення заочних процедур у кримінальному судочинстві є позитивним моментом. Однак, при цьому повинні бути розроблені і впроваджені механізми контролю і стримування, які будуть попереджувати зловживання і порушення при прийнятті рішення про проведення заочних процедур і при їх реалізації.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-13. – Ст. 88.
3. Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків: Закон України від 26 вересня 2002 року № 172-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 46. – Ст. 343.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 10 жовтня 2014 року № 1689-VII // Голос України. – 2014. – № 209.
5. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року № ETS-70 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 31. – Ст. 483.
6. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального судочинства» // <http://zakon4.rada.gov.ua>.